

Sygn. akt II UK 10/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda (przewodniczący)

SSN Zbigniew Korzeniowski (sprawozdawca)

SSA Jolanta Hawryszko

w sprawie z wniosku J. J.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w [...]

o prawo do emerytury pomostowej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 9 marca 2017 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 26 sierpnia 2015 r., sygn. akt III AUa .../15,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z 26 sierpnia 2015 r. oddalił apelację
skarżącego wnioskodawcy J. J. od wyroku Sądu Okręgowego w [...] z 19 stycznia

2015 r., który oddalił jego odwołanie od decyzji pozwanego organu rentowego z 22 lipca 2014 r., odmawiającej mu prawa do emerytury pomostowej.

Sąd Okręgowy zaliczył do pracy w szczególnych warunkach, uprawniające do emerytury pomostowej, zatrudnienie wnioskodawcy od 28 kwietnia 1975 r. do 13 listopada 1984 r. w Żegludze [...]. Wnioskodawca wykonywał wówczas pracę mechanika na statkach żeglugi morskiej. Ponadto okresy od 30 maja 1990 r. do 23 lutego 1991 r. oraz od 12 maja do 15 października 1991 r., gdy pracował u armatorów zagranicznych na statkach morskich w żegludze międzynarodowej. Morska Agencja G. jako jednostka kierująca opłacała wówczas w kraju składki na ubezpieczenie społeczne wnioskodawcy. Była to praca w szczególnych warunkach ujęta pod poz. 23 wykazu prac w szczególnych warunkach, stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych. Sąd Okręgowy do pracy uprawniającej do emerytury pomostowej zaliczył wnioskodawcy łącznie 10 lat, 8 miesięcy i 16 dni. Do pracy tej nie zaliczył zatrudnienia wnioskodawcy od 14 listopada 1984 r. do 27 maja 1990 r. i od 14 do 29 maja 1992 r. w Zarządzie Morskiego Portu G. Ubezpieczony nie wykonywał wówczas pracy na statku żeglugi morskiej, ale na jednostce pływającej – elewatorze, który statkiem nie jest, a stanowi urządzenie służące do przeładunku tlenku glinu pomiędzy statkami. Elewator nie posiada napędu własnego, pływa na terenie portu. Ubezpieczony w spornym okresie nie wykonywał pracy na statkach żeglugi morskiej. W ocenie Sądu również kolejne okresy dobrowolnego ubezpieczenia społecznego nie mogą zostać wliczone do stażu pracy w szczególnych warunkach, ponieważ ubezpieczony nie był pracownikiem, ale pływał na kontraktach. Umowa o emeryturach pomostowych ma zastosowanie tylko do pracowników w rozumieniu art. 2 pkt 3 tej ustawy.

Sąd Apelacyjny w uzasadnieniu oddalenia apelacji podzielił argumentację Sądu Okręgowego dotyczącą pracy ubezpieczonego na elewatorze, będącym jednostką beznapędową holowaną w obrębie portu morskiego, a nie statkiem żeglugi morskiej. Podkreślił, że na gruncie rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach znaczenie miały prace na jednostkach pływających w portach morskich i w stocznich morskich (wykaz A, dział VIII, poz. 6). Obecnie ustawodawca ograniczył zakres prac w szczególnych warunkach do osób zatrudnionych na

statkach żeglugi morskiej. Nie chodzi zatem o potencjalną możliwość elewatora do żeglugi, ale o to czy faktycznie wykorzystywany jest jako statek żeglugi morskiej. Zgodnie z wpisem dokonany przez pracodawcę w książeczce żeglarskiej ubezpieczonego, elewator na którym wykonywał pracę nie posiadał własnego napędu i przeznaczony był do żeglugi portowej a nie morskiej. Ubezpieczony pracował wówczas na stanowisku kierownika maszyn na elewatorach pływających, przy wyladunku tlenku glinu. Na stanie były 4 elewatory beznapędowe. Służyły do przeładunku materiałów sypkich. Praca polegała na uruchomieniu i nadzorowaniu agregatów zasilających urządzenia elewatora. Praca na elewatorze nie była pracą w szczególnych warunkach z art. 3 ust. 1 i ujętą w załączniku nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych pod poz. 23. Pracy mechanika nie można kwalifikować jako pracy w szczególnych warunkach w związku z rodzajem przeładowywanych towarów, m.in. tlenku glinu, albowiem praca ta nie jest ujęta w przepisach jako praca w szczególnych warunkach. Odnosząc się natomiast do okresów ubezpieczenia dobrowolnego w związku z kontraktami przypadającymi: od 1 lutego do 30 kwietnia 1994 r., od 1 czerwca 1994 r. do 28 lutego 1995 r., od 19 czerwca 2000 r. do 5 lutego 2001 r., od 6 lutego do 3 maja 2001 r. i od 4 maja 2001 r. do 31 grudnia 2008 r., Sąd Apelacyjny wskazał, że nie można zaliczyć ich do stażu pracy w warunkach szczególnych, bowiem ubezpieczony nie został oddelegowany do pracy przez dotychczasowego pracodawcę, ani nie wykazał zatrudnienia w ramach stosunku pracy, ale podlegał dobrowolnemu ubezpieczeniu z tytułu kontraktów z armatorami zagranicznymi. Ubezpieczony nie udowodnił, że był w tym czasie pracownikiem w rozumieniu art. 2 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych. Przed organem rentowym w ogóle nie wykazywał okresu pracy po 1992 r., dlatego decyzja z 22 lipca 2014 r. (podobnie jak wcześniejsza z 29 maja 2012 r.) nie dotyczyła możliwości zaliczenia do pracy w warunkach szczególnych okresu dobrowolnego ubezpieczenia przypadającego na lata 1994-2008. W odwołaniu ubezpieczony również nie wykazywał okresu po 1992 r. jako pracowniczego zatrudnienia w szczególnych warunkach, podając jedynie, że „po 1992 r. wykonywał pracę na statkach”. Do odwołania dołączono jedynie kserokopię książeczki żeglarskiej poświadczającej datę zamustrowania u armatorów zagranicznych, bez wykazywania charakteru stosunku prawnego

łączącego wnioskodawcę z armatorem. Przed Sądem pierwszej instancji skarżący nie wnosił o zaliczenie okresów dobrowolnego ubezpieczenia do okresów pracowniczego zatrudnienia w warunkach szczególnych, ani też nie powoływał się na okoliczność rozwiązania stosunku pracy z zagranicznym armatorem. Zgłoszenie takich twierdzeń w apelacji i to bez poparcia wnioskami dowodowymi należało uznać za spóźnione. Okoliczności te mogą być podstawą wniosku o wznowienie postępowania przed organem rentowym.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie prawa materialnego: 1) pkt 23 załącznika nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że za pracę w szczególnych warunkach nie uważa się pracy wykonywanej na elewatorach pływających, podczas gdy elewator pływający jest statkiem żeglugi morskiej; 2) art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że za pracę w szczególnych warunkach nie uważa się pracy przy przeładunku tlenku glinu, podczas gdy praca ta spełnia przesłanki określone w tym przepisie; 3) art. 2 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych poprzez jego błędną wykładnię, dokonaną z pominięciem art. 3 pkt 2, art. 26 ust. 1 i art. 18 ustawy z 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych, polegającą na przyjęciu, że w rozumieniu wskazanego przepisu pracownikiem nie jest osoba pływająca jako mechanik na statkach morskich obcych bander na podstawie kontraktów z armatorami zagranicznymi, która jednocześnie dobrowolnie opłaca składki na ubezpieczenie społeczne, podczas gdy zawarcie kontraktu z armatorem powoduje powstanie stosunku pracy; 4) art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych poprzez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że w dniu wejścia w życie ustawy wnioskodawca nie legitymował się wymaganym 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3, podczas gdy spełniał przesłanki określone w tym przepisie.

Pozwany wniósł o oddalenie skargi i zasądzenie kosztów.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej w części są zasadne. Prowadzą do uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Do pracy w szczególnych warunkach Sąd zaliczył 10 lat, 8 miesięcy i 16 dni. Nie zaliczył okresów pracy na elewatorze oraz okresów dobrowolnego ubezpieczenia na kontraktach.

Odmowa zaliczenia pracy na elewatorze jest zasadna. Chodzi o okres zatrudnienia od 14 listopada 1984 r. do 29 maja 1992 r. z okresem urlopu bezpłatnego od 28 maja 1990 r. do 13 maja 1992 r. w Zarządzie Morskiego Portu G. W ocenie zarzutów skargi wiążą ustalenia stanu faktycznego, na których oparto zaskarżony wyrok (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Nie można stwierdzić błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania przepisu z poz. 23 wykazu prac w szczególnych warunkach, stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Zgodnie z nim pracą w szczególnych warunkach jest praca na statkach żeglugi morskiej. Praca na elewatorze w porcie nie jest pracą na statku żeglugi morskiej. W ustawie o emeryturach pomostowych ograniczono zakres prac w szczególnych warunkach w porównaniu do zakresu prac w szczególnych warunkach z rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Nie wszystkie prace w szczególnych warunkach uprawniające do wcześniejszej emerytury na podstawie art. 32 i 184 ustawy emerytalnej uprawniają do emerytury pomostowej. Znaczenie mają tylko prace wymienione w załączniku do ustawy o emeryturach pomostowych. W rozporządzeniu z 7 lutego 1983 r., w wykazie A, w dziale VIII prawodawca wskazał jako odrębne: - prace na statkach morskich w żegludze międzynarodowej (poz. 4) i prace na jednostkach pływających w portach morskich (poz. 6). Odrębność tych prac wynika z rodzaju i miejsca pracy. Praca na statkach morskich w żegludze międzynarodowej różni się od pracy na jednostkach pływających w portach morskich. Zasadnicza różnica wynika z tego, że zatrudnienie w porcie pozwala spędzać czas wolny poza miejscem pracy, czyli zejść na ląd i odpoczywać w miejscu zamieszkania. W innej sytuacji byli pracownicy pracujący na statkach morskich w żegludze międzynarodowej. Cechą zatrudnienia na morzu jest konieczność pracy w określonym reżimie i przebywanie na statku. Wskazanie na te odrębności ma na celu podkreślenie różnic poszczególnych prac w szczególnych warunkach z rozporządzenia z 7 lutego 1983 r. Zasadnicze ograniczenie dotychczasowego zakresu prac w szczególnych

warunkach w ustawie o emeryturach pomostowych wynika z pominięcia prac na jednostkach pływających w portach morskich, czyli z zawężenia zatrudnienia uprawniającego do emerytury pomostowej do pracy na statkach żeglugi morskiej (poz. 23). Za taką pracę uznaje się także prace rybaków morskich (poz. 22), pracę na morskich platformach wiertniczych (poz. 24). Prace te nie obejmują prac na jednostkach pływających w portach morskich. Elewator jako jednostka stała lub holowana pracował tylko w porcie. Elewator nie był więc statkiem żeglugi morskiej. Nie taka była jego funkcja i przeznaczenie. Nie pokonywał tras (akwenów morskich) i nie służył do transportu morskiego tak jak statek żeglugi morskiej, lecz tylko do stacjonarnego przeładunku towarów. Z tych przyczyn nie jest zasadny zarzut naruszenia przepisu z poz. 23 wykazu prac w szczególnych warunkach, stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych. Nie jest też zasadny drugi zarzut skargi, gdyż praca przy przeładunku glinu nie jest pracą w szczególnych warunkach, albowiem nie jest ujęta w tym wykazie. Wskazanie na ryzyko zdrowotne określonej pracy opisane w art. 3 ust. 1 ustawy o emeryturach pomostowych nie jest wystarczające, gdy określona praca nie jest wymieniona w wykazie, czyli w załączniku nr 1 do tej ustawy jako praca w szczególnych warunkach. Z tych przyczyn Sąd Apelacyjny zasadnie ocenił, że nie podlega zaliczeniu do pracy w szczególnych warunkach okres zatrudnienia wnioskodawcy w Zarządzie Morskiego Portu G.

Pozostają do oceny ostatnie okresy zatrudnienia, dla których wspólnym mianownikiem jest to, że ubezpieczony wykonywał je za granicą na statkach żeglugi morskiej obcych armatorów oraz opłacał dobrowolnie składki na ubezpieczenie społeczne w kraju. Z argumentacji Sądu (uzasadnienie zaskarżonego wyroku) wynikałoby, że skoro ZUS nie zajął stanowiska w tym zakresie w decyzji, to również Sąd nie był uprawniony do rozstrzygnięcia tej kwestii, tym bardziej, że nie eksponował jej sam wnioskodawca w odwołaniu i w dalszym toku postępowania. Rzecz jednak w tym, że był to przedmiot sprawy i Sąd zajął stanowisko, zatem nie ma podstaw stwierdzenie, że: „Okoliczności te mogą być podstawą wniosku o wznowienie postępowania przed organem rentowym”. Nawet gdyby założyć, że wedle treści decyzji pozwany nie zajął stanowiska co do tych okresów, to nie oznacza to, że nie ma przedmiotu sprawy i zaskarżenia. Sąd

ubezpieczeń społecznych, przyznając prawo do emerytury, ma obowiązek ustalić wszystkie jej warunki, nawet gdy organ rentowy w decyzji negatywnie ocenił tylko niektóre z nich, bez rozpoznania pozostałych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 7 marca 2006 r., I UK 195/05). Należy wyjść od stwierdzenia, że w aktach rentowych znajduje się pierwotny wniosek o emeryturę pomostową z 2012 r. W załączonym do wniosku kwestionariuszu okresów zatrudnienia (*in fine*) jest wpis o treści: „kontrakty – dobrowolne ubezpieczenie społeczne przez 8,5 roku”, odnoszony do okresu ubezpieczenia po 30 września 1992 r. Chodziło więc o okresy zatrudnienia u armatorów zagranicznych. Okresy dobrowolnego ubezpieczenia ani okresy zatrudnienia, zgodnie z zamustrowaniem na poszczególnych statkach (fotokopie w aktach), nie zostały zakwestionowane. Po wydaniu pierwszej decyzji sprawa z odwołania skarżącego została umorzona przez Sąd Okręgowy w [...] postanowieniem z 5 listopada 2012 r., VIII U .../12. Nie znaczy to, że treść pierwotnego wniosku o emeryturę pomostową straciła znaczenie, skoro aktualny był w dalszym postępowaniu, czyli po wniosku skarżącego z 2014 r. o ponowne rozpatrzenie prawa do emerytury pomostowej (pismo skarżącego z 13 czerwca 2014 r., k. 31 akt pozwanego). Pozwany uwzględnił ten wniosek i podjął postępowanie, a w karcie przebiegu zatrudnienia ujął okresy zatrudnienia po 1 lutym 1994 r. do końca 2008 r. Po czym wydał decyzję odmowną z 22 lipca 2014 r. Skarżący w odwołaniu od tej decyzji podał, że po 1992 r. wykonywał pracę na statkach, co składa się na dłuższy od wymaganego staż pracy w szczególnych warunkach. Sąd oddalił odwołanie co oznacza, że rozpoznał je merytorycznie również w odniesieniu do tego okresu (okresów). W uzasadnieniu wyroku Sądu pierwszej instancji ustalono, że w latach 1994-2008 skarżący był zatrudniony na statkach obcych bander i opłacał dobrowolnie składki na ubezpieczenie społeczne w kraju. Sytuacja, w której ZUS nie wydaje decyzji, lub nie obejmuje nią całego wniosku, nie oznacza, że nie ma przedmiotu sporu sądowego (por. art. 477⁹ § 4 k.p.c. i art. 477¹⁴ § 3 k.p.c.). Z akt rentowych wynika, iż po wyroku Sądu Apelacyjnego w tej sprawie, został złożony kolejny wniosek o emeryturę pomostową i pozwany wydał kolejną decyzję (negatywną). W ocenie Sądu Najwyższego pierwszeństwo ma sprawa objęta skargą kasacyjną, która obejmuje również okresy zatrudnienia na statkach żeglugi morskiej u obcych armatorów. Wynika to nie tylko

z wcześniejszego wniosku i rozpoczęcia sprawy, ale przede wszystkim z ujęcia w jej przedmiocie również okresów zatrudnienia na statkach żeglugi morskiej u armatorów zagranicznych. Inną kwestią jest czy i jak dalece Sąd ustalił i ocenił te okresy jako pracę uprawniającą do emerytury pomostowej. Z treści uzasadnienia wyroku wynika, że nie jest to ocena pełna i ostateczna, skoro Sąd wyraża wątpliwość, jednak niezasadną, czy okresy te składały się na przedmiot sprawy. Odpowiedź jest pozytywna. Sąd Najwyższy nie może zastępować Sądu powszechnego, zwłaszcza w zakresie ustaleń stanu faktycznego koniecznych do stosowania prawa materialnego. Może jednak przedstawić prawo materialne, które nie jest skomplikowane, jako że ma już utrwaloną wykładnię w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Trzy zasadnicze stwierdzenia wynikają z wykładni prawa. Praca na statkach żeglugi morskiej jest pracą w zatrudnieniu pracowniczym. Wynika to z reżimu pracy, który cechuje podporządkowanie pracodawcy nie mniejsze niż w zwykłym (innym) zatrudnieniu pracowniczym. Po wtóre ze swojej istoty jest to praca w szczególnych warunkach uprawniająca do emerytury pomostowej (poz. 23 wykazu prac w szczególnych warunkach stanowiącego załącznik nr 1 do ustawy o emeryturach pomostowych). Po trzecie dobrowolne ubezpieczenie społeczne z opłatą składek wypełnia warunek zaliczalności pracy za granicą do stażu, od którego zależą uprawnienia emerytalne, w tym za pracę w szczególnych warunkach, czyli na podstawie ustawy o emerytach pomostowych (zob. choćby wyroki Sądu Najwyższego z 23 listopada 2016 r., II UK 430/15, z 6 sierpnia 2015 r., III PK 4/15, z 25 czerwca 2010 r., II UK 76/10, z 1 czerwca 2010 r., II UK 5/10, z 27 kwietnia 2010 r., II UK 328/09, z 12 marca 2010 r., II UK 286/09, z 21 stycznia 2010 r., II UK 162/09; także E. Maniewska – Praca w szczególnych warunkach wykonywana za granicą u pracodawcy zagranicznego, PiZS 2010 nr 9, s. 34-35). W zakresie podstawy prawnej ubezpieczenia społecznego pracy wykonywanej za granicą znaczenie mają wówczas przepisy ustaw z 16 października 1991 r. o zatrudnieniu i bezrobociu, z 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu a także z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.

Skarżący niezasadnie odwołuje się w zarzucie do przepisów ustawy z 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych, gdyż ustawa ta reguluje

stosunki pracy na morskich statkach handlowych o polskiej przynależności (art. 1 ust. 1). W sprawie zatrudnienie wynika z pracy na statkach armatorów zagranicznych.

Łącznie z okresami uznanymi praca na statkach armatorów zagranicznych może przewyższyć wymagane 15 lat pracy w szczególnych warunkach uprawniające do emerytury pomostowej. Nie jest niezasadny zarzut naruszenia art. 2 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, gdyż nie chodzi o zatrudnienie po 31 grudnia 2008 r. (por. wyrok Sądu Najwyższego z 23 listopada 2016 r., II UK 430/15), lecz o pracę przed tą datą. W odniesieniu do tych pracowników nie obowiązuje ograniczenie zatrudnienia do obszaru Rzeczypospolitej Polskiej (art. 2 pkt 3, art. 4 pkt 6 w związku z art. 49 ustawy o emeryturach pomostowych). Wówczas wykonywanie pracy w szczególnych warunkach, uprawniające do emerytury pomostowej, z opłaconą składką na ubezpieczenie społeczne w kraju, nie wyłącza wnioskodawcy z kręgu uprawnionych do tego świadczenia. W odniesieniu do tego okresu nie może być zatem niezasadny zarzut naruszenia art. 2 pkt 3 ustawy przez przyjęcie, że pracownikiem nie jest osoba wykonująca pracę mechanika na statkach żeglugi morskiej obcych bander na podstawie kontraktów z armatorami zagranicznymi, która jednocześnie dobrowolnie opłacała składki na ubezpieczenie społeczne.

Rozstrzygnięcie sporu należy do Sądu powszechnego, co wymaga wpierv ustalenia stanu faktycznego dla stosowania prawa materialnego. Przedwczesne byłoby zatem uznanie za zasadny ostatni zarzut skargi. Powyższej oceny nie można zamknąć stwierdzeniem, iż został naruszony art. 49 pkt 3 ustawy o emeryturach pomostowych, jako że to Sąd powszechny ostatecznie oceni czy skarżący w dniu wejścia w życie ustawy legitymował się wymaganym 15-letnim stażem pracy w szczególnych warunkach.

Z tych motywów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.).